

STRAFRECHT

STRAF(PROCES)RECHT

AAK20219495

Prof.mr. J.H. Crijns & mr.dr. M.J. Dubelaar

Wetgeving

35869 – Wetsvoorstel Innovatiewet Strafvordering

Eind juni hebben de Minister van Justitie en Veiligheid en de Minister voor Rechtsbescherming het wetsvoorstel voor de Innovatiewet strafvordering aanhangig gemaakt bij de Tweede Kamer (*Kamerstukken II 2020/21, 35869, nr. 1-3*), bij gelegenheid waarvan ook het advies daarover van de Raad van State openbaar is geworden (*Kamerstukken II 2020/21, 35869, nr. 4*) alsmede de consultatieadviezen van de verschillende zogenoemde ketenpartners (bijlagen bij *Kamerstukken II 2021/21, 35869, nr. 3*). De Innovatiewet Strafvordering moet het mogelijk maken onderdelen van het nieuwe Wetboek van Strafvordering – waarvan het conceptwetsvoorstel thans ter advisering voorligt bij de Raad van State – alvast in de praktijk uit te proberen, opdat de opgedane ervaringen kunnen worden meegenomen in het vervolg van het wetgevingstraject van het nieuwe wetboek. Specifiek worden vijf pilots voorzien, die maximaal drie jaar zullen lopen en zullen worden gemonitord en geëvalueerd door het WODC. Concreet gaat het om: 1) de mogelijkheid om in het kader van de opsporing berichten te onderzoeken die binnenkomen nadat een geautomatiseerd werk in beslag is genomen, alsmede de mogelijkheid tot het verrichten van een netwerkzoeking nadat een geautomatiseerd werk in beslag is genomen; 2) de mogelijkheid voor de hulpofficier van justitie een aantal lichtere opsporingsbevoegdheden uit te oefenen die nu nog zijn voorbehouden aan de officier van justitie; 3) het aanmerken van beeld- en/of geluidsmateriaal als wettig bewijsmiddel, opdat het niet langer (steeds) nodig is de inhoud daarvan in een schriftelijk proces-verbaal uit te werken; 4) de mogelijkheid voor de feitenrechter om de Hoge Raad prejudiciële vragen te stellen in strafzaken, teneinde te voorkomen dat ten aanzien van belangrijke rechtsvragen pas in de fase van cassatie een definitieve knoop kan worden doorgehakt; 5) het mogelijk maken van mediation na de start van het onderzoek ter terechtzitting en uitbreiding van de mogelijkheden voor de rechter om rekening te houden met de uitkomsten daarvan. Aldus bevat het wetsvoorstel onderwerpen van zeer uiteenlopende aard, maar met als gemeenschappelijk kenmerk dat zij zijn gericht op innovatie van het strafprocesrecht in het kader van de modernisering van het Wetboek van Strafvordering (*Kamerstukken II 2020/21, 35869, nr. 3, p. 2*). In de consultatieversie van dit wetsvoorstel werd daarnaast nog voorgesteld te gaan experimenteren met de in het nieuwe wetboek opgenomen mogelijkheid tot afsplitsing van complexe vorderingen van benadeelde

partijen om deze vervolgens door een aparte schadevergoedingskamer te laten behandelen. Van het mogelijk maken van dit experiment is evenwel (vooralsnog) afgezien, omdat invoering van een dergelijke mogelijkheid complexe vragen oproep ten aanzien van de toepasselijkheid van de voorschotregeling en de financiële gevolgen daarvan (*Kamerstukken II 2020/21, 35869, nr. 3, p. 15-16*). Ook zonder deze laatste mogelijkheid bevat de innovatiewet echter nog meer dan genoeg interessante experimenten. Het valt dan ook te hopen dat de innovatiewet voortvarend zal worden behandeld door het parlement, zodat binnen afzienbare tijd van start kan worden gegaan met de verschillende pilots. Zie over (de consultatieversie van) de Innovatiewet Strafvordering ook *KwartaalSignaal 152*. De stand van zaken met betrekking tot de modernisering van het Wetboek van Strafvordering als geheel bespraken wij voor het laatst in *KwartaalSignaal 157* en *KwartaalSignaal 158*.

Jurisprudentie

Hof van Discipline 's-Hertogenbosch 21 mei 2021, ECLI:NL:TAHVD:2021:101 – Toelaatbaarheid actieve opstelling advocaat tijdens verhoorbijstand

Het gebeurt niet vaak dat wij in deze rubriek aandacht besteden aan tuchtrechtspraak, maar de uitspraak van het Hof van Discipline van 21 mei 2021 verdient het zonder meer ook op deze plaats besproken te worden, nu deze belangrijke consequenties voor de praktijk van de strafrechtspleging kan hebben. Het twistpunt dat in deze tuchtrechtelijke procedure aan de orde was, betrof de vraag hoe actief een advocaat zich mag opstellen indien hij optreedt als raadsman van een verdachte tijdens diens politieverhoor, mede gelet op het Besluit inrichting en orde politieverhoor (*Stb. 2017, 29*), waarin de nodige (beperkende) regels met betrekking tot de opstelling van de raadsman tijdens het verlenen van verhoorbijstand zijn opgenomen. In de onderhavige casus had de advocaat zich naar het oordeel van de politie en in een later stadium de Raad van Discipline (de tuchtrechter in eerste aanleg) in ieder geval te actief getoond door het verhoor meerdere keren te onderbreken, vragen bestemd voor zijn cliënt te beantwoorden, onnodige verduidelijkingsvragen te stellen en hardop voor te lezen terwijl hij notities maakte. Ook zou hij zich denigrerend hebben uitgelaten richting de verhorende ambtenaren, onder meer door middel van uitlatingen als: 'dat is niet interessant', 'ik vind het een schattige vraag aan een verdachte', 'praatje pot, persoonlijk geleuter, sla het over', 'als ik eerlijk mag zijn, dan ga ik het liefst terug naar Amsterdam en dan ga ik biljarten of golfen of zoiets' en 'laat die mevrouw babbelen'. Naar het oordeel van de Raad van Discipline had de advocaat hiermee tuchtrechtelijk laakbaar gehandeld, omdat hij met dit gedrag het verhoor onnodig en op onevenredige wijze had verstoord zonder daarmee een redelijk belang van zijn cliënt te dienen (Raad van Discipline Amsterdam 16 december 2020, *ECLI:NL:TADRAMS:2020:261*).

Het recht op verhoorbijstand kent een lange geschiedenis, die hier niet herhaald hoeft te worden. Wel kan in herinnering worden geroepen dat de mate van activiteit die een raadsman zich tijdens het politieverhoor mag permitteren vanaf het moment waarop de Hoge Raad dit recht erkende (zie hiervoor HR 22 december 2015, [ECLI:NL:HR:2015:3608](#), NJ 2016/52, m.nt. A.H. Klip) een punt van hevige discussie is geweest. In 2016 is hierover zelfs een kort geding gevoerd, waarin de Nederlandse Vereniging van Strafrechtadvocaten (en diverse andere organisaties) vruchteloos een poging waagden het destijds geldende restrictieve protocol voor verhoorbijstand van tafel te krijgen wegens strijd met artikel 6 EVRM en de Richtlijn 2013/48/EU betreffende het recht op toegang tot een advocaat, nu daaruit volgens de eisers niet alleen het recht op verhoorbijstand als zodanig zou voortvloeien maar ook de vrijheid voor de advocaat om zich tijdens het verlenen van verhoorbijstand actief op te stellen, bijvoorbeeld door het stellen van vragen tijdens het verhoor en het adviseren van de verdachte omtrent het gebruik van diens zwijgrecht. Bij de Hoge Raad – aan zet gekomen door middel van een prejudiciële vraag – ving men echter bot: volgens de Hoge Raad vloeide noch uit artikel 6 EVRM, noch uit enige andere op dat moment geldende rechtsregel voort dat een raadsman zich tijdens het politieverhoor dermate actief zou mogen opstellen (HR 13 september 2016, [ECLI:NL:HR:2016:2068](#), NJ 2017/242, m.nt. A.H. Klip). Daarmee was de juridische discussie over de vraag of het besluit al dan niet in overeenstemming was met het Europees recht voorlopig beslecht, maar daarmee was op zichzelf nog niet helder welke mate van activiteit de advocaat zich in de praktijk nu mag permitteren tijdens het verlenen van verhoorbijstand. In de praktijk van alledag lijkt hier dan ook wisselend mee te worden omgegaan en is een werkwijze ontstaan van geven en nemen, waarbij de verhorende ambtenaren en de verdediging er doorgaans met elkaar uitkomen voor wat betreft de mate waarin en de wijze waarop de advocaat tijdens het verhoor mag participeren. Dat is op zichzelf natuurlijk mooi, maar dat neemt niet weg dat het ook wel eens stevig kan schuren, zoals in onderhavige casus het geval was. Juist in die gevallen zou men moeten kunnen terugvallen op een heldere regeling. Bovendien kunnen hierbij de nodige vraagtekens worden geplaatst vanuit het perspectief van rechtsgelijkheid (zie nader over de huidige praktijk en de kanttekeningen daarbij M. Lochs, ‘Geen coullance maar recht: de actieve raadsman bij het politieverhoor’, *Boom Strafblad* 2021, afl. 4).

In onderhavige uitspraak van 21 mei jl. laat het Hof van Discipline zich niet in directe zin uit over de bestaande regeling of over de vraag of deze al dan niet met het Europeesrechtelijk kader zou stroken. Dat hoeft ook niet te verbazen, nu het immers een tuchtzaak betreft en het hof dus primair het tuchtrechtelijk kader van de Advocatenwet tot uitgangspunt dient te nemen. Concreet betekent dit dat het hof vooral dient te beoordelen of het handelen van de advocaat *in casu* de betamelijkheidstoets van artikel 46a Advocatenwet kan doorstaan. Niettemin permitteert het

hof zich dit algemene beoordelingskader nader te concretiseren door ook iets te zeggen over de vraag wat een en ander betekent voor de mate van activiteit die een advocaat zich tijdens het verlenen van verhoorbijstand mag permitteren. Alvorens tot een toetsing van de concrete omstandigheden van het geval over te gaan, zegt het hof dan ook het volgende over de aan te leggen maatstaf:

‘De raad heeft de juiste toetsingsmaatstaf aangelegd, te weten dat voorop staat dat de advocaat een grote mate van vrijheid toekomt om de belangen van zijn cliënt te behartigen op een wijze die hem passend voorkomt. Dit ziet op de kernwaarde partijdigheid. Het hof voegt hier nog aan toe dat de beginselen van een eerlijk strafproces met zich meebrengen dat van een advocaat in strafzaken in het belang van zijn cliënt een actieve houding mag worden verwacht waarbij hij op professionele en functionele wijze de (verdedigings)rechten van zijn cliënt bewaakt. Dat geldt des te meer wanneer de cliënt zich in voorlopige hechtenis bevindt en onderworpen wordt aan een politieverhoor. De advocaat mag in dit geval een actieve bijdrage leveren aan het verhoor, waarbij hij zo nodig en voor zover dat in het belang van zijn cliënt is, tijdens het politieverhoor mag ingrijpen. De advocaat mag zich daarbij evenwel niet bedienen van middelen die op zichzelf beschouwd ongeoorloofd zijn of die – in dit geval: binnen de context van een politieverhoor – leiden tot onevenredige verstoring van het politieverhoor zonder dat zij tot enig noemenswaardig voordeel van zijn cliënt strekken.’

Aan de hand van deze toetsingsmaatstaf oordeelde het hof dat het optreden van de advocaat in het onderhavige geval – in het licht van de concrete omstandigheden daarvan – wel degelijk redelijke belangen diende en derhalve niet onbetamelijk was. Hoe (ver)storend het optreden van de advocaat misschien ook was, het kon de tuchtrechtelijke toets der kritiek wel degelijk doorstaan. Met dit oordeel lijkt het Hof van Discipline de advocaat dan ook de nodige ruimte te geven om zich tijdens het verlenen van verhoorbijstand actief op te stellen. Natuurlijk zijn er wel degelijk grenzen, zoals ook het hof aangeeft in de hierboven geciteerde toetsingsmaatstaf, maar met dit oordeel lijkt het hof aan te geven dat advocaten het Hof van Discipline niet snel op hun pad zullen vinden in het kader van een tuchtrechtelijke procedure wanneer zij tijdens het verlenen van verhoorbijstand de grenzen van het Besluit inrichting en orde politieverhoor opzoeken. Of dit oordeel ook betekent dat het besluit zelf op de schop dient te worden genomen en minder beperkingen aan het optreden van de raadsman zal moeten gaan bevatten, zal moeten blijken. De discussie daarover – alsmede over de verhouding met het Europeesrechtelijk kader – staat met dit oordeel van het Hof van Discipline in ieder geval weer helemaal op de agenda (zie voor een heldere stellingname op dit punt M. Lochs, ‘Geen coullance maar recht: de actieve raadsman bij het politieverhoor’, *Boom Strafblad* 2021, afl. 4).

Gerechtshof Den Haag 25 mei 2021, [ECLI:NL:GHDHA:2021:897](#) – Peter R. de Vries en diens afgeleide verschoningsrecht

De meest schokkende gebeurtenis van het afgelopen kwartaal in (strafrechtelijk) Nederland is zonder twijfel de moordaanslag op misdaadverslaggever Peter R. de Vries op 6 juli jl., naar aanleiding waarvan op diezelfde dag een

tweetal verdachten is aangehouden die op 18 oktober 2021 voor de eerste keer ter terechtzitting moeten verschijnen. Er zijn aanwijzingen dat de moord verband houdt met de zaak tegen Ridouan Taghi, de hoofdverdachte in het Marengo-proces. In dat proces staan in totaal zeventien vermeende leden van de zogeheten ‘macro mafia’ terecht op verdenking van deelname aan een criminele organisatie, betrokkenheid bij diverse moorden, pogingen tot moord en het voorbereiden van liquidaties. Peter R. de Vries was sinds een jaar de vertrouwenspersoon en (media)woordvoerder van verdachte Nabil B., die in dat proces als kroongetuige optreedt. Het lijkt geen twijfel dat Nabil B. het zwaar te verduren heeft, hetgeen ook mede ten grondslag zal hebben gelegen aan zijn besluit om begin 2020 De Vries te benaderen voor advies. Reeds eerder, op 29 maart 2018, werd immers de broer van Nabil B. om het leven gebracht en op 18 september 2019 diens advocaat Derk Wiersum. Ten behoeve van de activiteiten voor de kroongetuige sloot De Vries een arbeidsovereenkomst met het advocatenkantoor van Peter Schouten die thans nog steeds samen met Onno de Jong rechtsbijstand verleent aan Nabil B.

Circa anderhalve maand voor de moord op Peter R. de Vries deed het hof Den Haag nog uitspraak in hoger beroep op het kort geding dat hij tezamen met Schouten tegen de Staat had aangespannen, omdat volgens het Openbaar Ministerie De Vries niet vertrouwelijk mocht bellen met de kroongetuige via een zogeheten geheimhoudersnummer. Dergelijke geregistreerde nummers zijn primair bedoeld voor geprivilegieerd telefonisch contact tussen advocaten en hun cliënten. Wat het Openbaar Ministerie betreft vindt ‘rechtsbijstand in een strafzaak [...] plaats door advocaten en niemand anders’. Alleen zij zijn gebonden aan tuchtrechtelijke regels en moeten derhalve vertrouwelijk en zonder toezicht kunnen bellen. Het feit dat er sprake was van een arbeidsovereenkomst tussen De Vries en het kantoor van Schouten, maakte dit volgens het Openbaar Ministerie niet anders, zo blijkt uit de overwegingen die het hof Den Haag in zijn arrest aanhaalt. De centrale vraag die bij het hof voorlag, is derhalve of iemand die op een advocatenkantoor is aangesteld als ‘mediastrateg’ en optreedt als vertrouwenspersoon in een concrete zaak een zogeheten ‘afgeleid verschoningsrecht’ toekomt, zoals dat bijvoorbeeld ook het geval is bij de werkzaamheden van een zogenaamde *paralegal* bij de grotere advocatenkantoren. Eerder had de voorzieningenrechter al bepaald dat De Vries wel degelijk aanspraak kon maken op een dergelijk afgeleid verschoningsrecht en gebruik moest kunnen maken van een geheimhoudersnummer.

In hoger beroep stelde de Staat zich op het standpunt dat een verschoningsrecht en dus ook een afgeleid verschoningsrecht alleen geldt voor juridische werkzaamheden en dat de activiteiten van De Vries daar niet onder vielen. Het hof Den Haag ziet dat echter anders, nu De Vries wel degelijk gebruik maakte van juridische kennis. Het afgeleide verschoningsrecht strekt zich volgens het hof niet alleen uit tot de klassieke juridische werkzaamheden

zoals die door De Vries blijkbaar ook werden verricht, gelegen in het bekijken en becommentariëren van stukken van de advocaten van Nabil B., maar ook tot de advisering in mediazaken en het optreden als vertrouwenspersoon, gelet ook op de onderwerpen waarover de kroongetuige met De Vries wilde overleggen (onder meer de strafprocesuele strategieën van de zestien andere advocaten). De verrichte werkzaamheden op mediagebied en de activiteiten als vertrouwenspersoon zijn volgens het hof ‘zozeer verknoopt [...] met rechtshulpverlening dat hem daarvoor een afgeleid verschoningsrecht toekomt’. De stelling van de Staat dat een afgeleid verschoningsrecht niet impliceert dat aanspraak kan worden gemaakt op een geheimhoudersnummer, wordt door het hof eveneens terzijde geschoven, nu de opsomming van personen die daarop aanspraak kunnen maken in de in het arrest aangehaalde regeling (zie de bijlage bij art. 4a Besluit bewaren en vernietigen niet-gevoegde stukken) niet limitatief is en de werkzaamheden van De Vries konden worden gelijkgesteld met die van een *paralegal* welke hoedanigheid wel expliciet in die regeling wordt genoemd.

De uitspraak biedt ruimte voor advocatenkantoren om personen in dienst te nemen als mediastrateg die dan ook een afgeleid verschoningsrecht toekomen en aanspraak kunnen maken op geprivilegieerde communicatie. Het arrest vormde ook een kleine overwinning voor De Vries en Schouten die door de recente gebeurtenissen echter in een volledig ander daglicht is komen te staan, nu mogelijk juist de hulp aan kroongetuige Nabil B. Peter R. de Vries fataal is geworden.

Hoge Raad 6 juli 2021, ECLI:NL:HR:2021:1036 – Uitspraak in cassatie in de zaak-Wilders

Ruim zeven jaar na de uitlatingen van PVV-leider Wilders op een partijbijeenkomst tijdens de verkiezingsavond op 19 maart 2014, is er een definitief einde gekomen aan de ‘minder Marokkanen’-zaak. De Hoge Raad heeft de veroordeling van het hof Den Haag wegens belediging van een groep mensen (Marokkanen in Nederland) wegens hun ras – oftewel groepsbelediging als bedoeld in artikel 137c – in stand gelaten, waarbij met toepassing van artikel 9a Sr overigens geen straf was opgelegd. Net als eerder in de procedure beroept Wilders zich in cassatie (onder meer) op diens vrijheid van meningsuiting zoals onder meer is neergelegd in artikel 10 EVRM. Daartoe hebben de advocaten van Wilders zeven middelen van cassatie voorgesteld die door de Hoge Raad tezamen worden besproken.

Op de bewuste avond van 19 maart 2014 had Wilders het publiek gevraagd of zij meer of minder Marokkanen wilden, waarna het publiek meermalen ‘minder, minder’ riep en Wilders reageerde met de woorden ‘nah, dat gaan we dan regelen’. De Hoge Raad buigt zich eerst over de vraag of een uitspraak gericht tegen personen met een Marokkaanse nationaliteit valt onder het begrip ‘ras’ als bedoeld in de artikelen 137c en 137d Sr, welke vraag de Hoge Raad bevestigend beantwoordt nu onder ras ook de nationale afstamming moet worden begrepen (r.o. 3.5). Vervolgens is de vraag of de bewuste uitlatingen als

beledigend kunnen worden aangemerkt. Daarvoor dient volgens de Hoge Raad niet alleen te worden gekeken naar de specifieke bewoordingen, maar ook naar de context waarin de uitlatingen zijn gedaan (r.o. 3.8.1). Het hof heeft uitvoerig bij die context stilgestaan mede op basis van getuigenverklaringen over de wijze waarop de speech waarin de bewuste uitlatingen zijn gedaan, tot stand is gekomen. Daaruit valt op te maken dat geen sprake was van een ‘slip of the tongue’ van Wilders, maar van zorgvuldig gekozen woorden waarbij doelbewust is gesproken over de groep als geheel en ook het (vooraf geïnstrueerde) publiek is gebruikt om de boodschap die op televisie werd uitgezonden, zoveel mogelijk kracht bij te zetten. De Hoge Raad acht het oordeel van het hof dat de bewuste uitlatingen een beledigend karakter hadden, niet onbegrijpelijk nu deze de eigenwaarde van een groep mensen, te weten inwoners van Nederland met een Marokkaanse achtergrond, hebben aangetast en ‘geen respect is getoond voor de eer en goede naam van die groep’ (r.o. 3.8.2). Dat de uitlatingen zijn gedaan als partijleider tijdens een partijbijeenkomst kan Wilders niet verontschuldigen, nu het hof heeft vastgesteld dat deze uitlatingen onnodig grievend zijn geweest hetgeen de Hoge Raad niet onbegrijpelijk vindt. Een schuldigverklaring is dan ook niet onverenigbaar met de vrijheid van meningsuiting zoals neergelegd in artikel 10 EVRM. De Hoge Raad formuleert het in diens samenvatting van het arrest (r.o. 3.11) als volgt:

‘Weliswaar moet een politicus zaken van algemeen belang aan de orde kunnen stellen, ook als hij daarmee anderen kwetst of veronttrust, maar dat neemt niet weg dat hij in het publiek debat de verantwoordelijkheid draagt om te voorkomen dat hij uitlatingen verspreidt die strijdig zijn met de wet en met de grondbeginselen van de democratische rechtsstaat, waaronder uitlatingen die direct of indirect aanzetten tot onverdraagzaamheid. De vorm waarin de verdachte in dit geval zijn uitlatingen heeft gedaan, is onnodig grievend en overschrijdt die ook door een politicus in acht te nemen grenzen van de wet en grondbeginselen van de democratische rechtsstaat.’

Kortom, in dit geval is sprake van een toelaatbare beperking van de vrijheid van meningsuiting en staat – ruim zeven jaar na de gewraakte uitlatingen – in rechte vast dat Wilders op de bewuste avond toch echt te ver is gegaan.

Literatuur

Oraties en afscheidsredes

- T. Kooijmans, *In het belang van een goede rechtsbedeling* (afscheidsrede Tilburg), Tilburg: Tilburg University 2021.

Proefschriften

- L.F.M. Ansems, *Procedural Justice on Trial. A Critical Test of Perceived Procedural Justice from the Perspective of Criminal Defendants* (diss. Utrecht), 2021 [uitgave in eigen beheer];
- L. Noyon, *Strafrecht en publieke opinie. Een onderzoek naar de relatie tussen de strafrechtspleging en het publiek, met bijzondere aandacht voor het Openbaar Ministerie* (diss. Leiden), Den Haag: Boom juridisch 2021.

Overig

- N. Boister, S. Gless & F. Jeßberger (red.), *Histories of Transnational Criminal Law*, Oxford: Oxford University Press 2021;
- M. Boone e.a., *Vervangende taakstraf bij het niet betalen van een geldboete. Pre-evaluatie*, Leiden: Universiteit Leiden/WODC 2021;
- C.M. van Esch, J.W. Hummelen & E. Blaauw, *Het kritisch beoordelen van gedragskundige rapportages in strafzaken*, Zutphen: Uitgeverij Paris 2021;
- K. Gallant, *International Criminal Jurisdiction. Whose Law Must We Obey?*, Oxford: Oxford University Press 2021;
- E. Kantorowicz-Reznichenko & M. Faure (red.), *Day Fines in Europe. Assessing Income-Based Sanctions in Criminal Justice Systems*, Cambridge: Cambridge University Press 2021;
- S. Kirby & S. Keay, *Improving Intelligence Analysis in Policing*, London: Routledge 2021;
- R.D. Salverda, *De Wet Bibob in het licht van de onschuld-presumptie*, Weert: Celsus juridische uitgeverij 2021;
- F. Scheltinga, *Herziening ten nadele en een eerlijk proces. De verenigbaarheid van de Wet herziening ten nadele met het ne bis in idem-beginsel en het recht op een eerlijk proces*, Weert: Celsus juridische uitgeverij 2021. ◀